

Karen J. Maroda

**TECHNIKI TERAPII
PSYCHODYNAMICZNEJ**

**Praca nad emocjami
w relacji terapeutycznej**

Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego

**TECHNIKI TERAPII
PSYCHODYNAMICZNEJ**

Karen J. Maroda

**TECHNIKI TERAPII
PSYCHODYNAMICZNEJ**

**Praca nad emocjami
w relacji terapeutycznej**

**Tłumaczenie
Joanna Gołąb**

Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego

Seria: PSYCHIATRIA I PSYCHOTERAPIA

Tytuł oryginału: *Psychodynamic Techniques: Working with Emotion in the Therapeutic Relationship*

Copyright © 2009 The Guilford Press
A Division of Guilford Publications, Inc.

Rozdział 9 – „Uczucia erotyczne: Jak pomagają lub przeszkadzają w procesie terapeutycznym” – powstał na podstawie artykułu zatytułowanego *Desire, Love and Power in the Therapeutic Relationship*, opublikowanego w „British Journal of Psychotherapy Integration”, t. 3, nr 2, listopad 2006, s. 6–12.

Copyright © United Kingdom Association for Psychotherapy Integration. Adaptacja za zgodą Wydawcy.

© Copyright for Polish Translation and Edition by Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego
Wydanie I, Kraków 2014
All rights reserved

Redaktor naukowy
dr Jerzy Gościński

Projekt okładki
Marcin Bruchnalski

Niniejszy utwór ani żaden jego fragment nie może być reprodukowany, przetwarzany i rozpowszechniany w jakikolwiek sposób za pomocą urządzeń elektronicznych, mechanicznych, kopiujących, nagrywających i innych oraz nie może być przechowywany w żadnym systemie informatycznym bez uprzedniej pisemnej zgody Wydawcy.

ISBN 978-83-233-3711-9

www.wuj.pl

Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego
Redakcja: ul. Michałowskiego 9/2, 31-126 Kraków
tel. 12-663-23-80, tel./fax 12-663-23-83
Dystrybucja: tel. 12-631-01-97, tel./fax 12-631-01-98
tel. kom. 506-006-674, e-mail: sprzedaz@wuj.pl
Konto: PEKAO SA, nr 80 1240 4722 1111 0000 4856 3325

O AUTORCE

Dr Karen J. Maroda, członkini American Board of Professional Psychology, pracuje jako adiunkt z zakresu psychiatrii klinicznej w Medical College of Wisconsin, prowadzi także prywatną praktykę w Milwaukee. Była szefem katedry etyki i członkinią rady Wydziału 39. (Psychoanaliza) American Psychological Association oraz przewodniczącą Sekcji III (Kobiety, płeć i psychoanaliza) tegoż wydziału. Autorka książek *The Power of Countertransference* i *Seduction, Surrender, and Transformation* oraz licznych artykułów, rozdziałów w pracach zbiorowych i recenzji. Prowadzi wykłady w kraju i za granicą, dotyczące różnych aspektów procesu terapeutycznego, w tym funkcji afektu, odsłonięcia się terapeuty, przeciwprzeniesienia, uzasadnionej władzy terapeuty oraz zapotrzebowania na wskazówki kliniczne. Dr Maroda zasiada w kolegium redakcyjnym dwóch znaczących periodyków: „Psychoanalytic Psychology” i „Journal of Gay & Lesbian Psychotherapy”, jest również redaktorem korespondencyjnym czasopisma „Contemporary Psychoanalysis”. Aktywnie zachęca terapeutów do pisania i rozmawiania na temat swojej pracy.

PODZIĘKOWANIA

Napisanie książki opisującej techniki pracy okazało się najbardziej wymagającym projektem, jakiego dotychczas się podjęłam. Główną trudność w jego realizacji zrodził dylemat: z jednej strony, aby udzielać porad potrzebne jest doświadczenie, z drugiej zaś – dogłębne zrozumienie przeżyć początkującego terapeuty. Swoje rozterki przedstawiałam przyjaciółce i koleżance po fachu Michelle Aide. Ta zaproponowała stworzenie zespołu badawczego złożonego zarówno z doświadczonych, jak i początkujących terapeutów, którzy udzielaliby mi informacji zwrotnej po przeczytaniu każdego z rozdziałów. W skład zespołu weszli starsi specjaliści: Mary Griffiths, Gwen Werner i Michelle Aide oraz mniej doświadczeni terapeuci: Brian Smothers, Heather Kennedy i Katie Hornada. Ustaliliśmy, że miejscem omawiania każdego z rozdziałów książki będzie mój dom. Każdy dyskutant, od progu witany zapachem świeżo parzonej kawy, zostawiał za sobą śniegi i chłody stanu Wisconsin, po czym rozgaszczał się, czekając na rozmowę umilaną przegryzaniem babeczek i świeżych owoców. Nasze spotkania, mające swobodny i nieformalny charakter, wkrótce zaczęły dotyczyć nie tyle książki, ile naszego życia i zaufania, jakim się darzyliśmy. W trakcie prac zespołowych ujawnialiśmy własne doświadczenia terapeutyczne, a ja otrzymywałam cenną informację zwrotną i wsparcie, począwszy od uwag klinicznych, a skończywszy na doborze słów. Jestem pełna wdzięczności za liczne godziny spędzone na czytaniu i omawianiu roboczej wersji książki, a także za chęć szczerego wypowiedania się na temat mniej i bardziej udanych jej części. Choćby w celu wznowienia naszych piątkowych porannych spotkań rozważamy dalszy ciąg projektu, który byłby poświęcony opisom przypadków.

Pozostaję wdzięczna moim klientom – zwłaszcza „Nancy” i „Rebecce” – za to, że pozwoliły mi na obszernie przedstawienie ich leczenia. Niesłabnący zachwyty wzbudza we mnie proces terapeutyczny i jego moc przeobrażania. Pragnę również podziękować rodzinie i przyjaciołom, którzy udzielali mi ciągłego wsparcia moralnego, przede wszystkim w chwilach przytłoczenia rozmiarem przedsięwzięcia, którego się podjęłam.

Podziękowania należą się również Jimowi Nageotte’owi, starszemu redaktorowi w wydawnictwie Guilford Press, dzięki któremu dowiedziałam się, na czym polega w pełni profesjonalna redakcja tekstu. Nie doświadczywszy jej wcześniej, początkowo byłam skonsternowana widokiem stron, na których roilo się od zaznaczonych na czerwono poprawek. Z czasem doceniłam jednak walor wnikania w każde słowo, usuwania nawet najmniejszych dygresji i zastępowania niejasnych stwierdzeń jednoznacznymi.

Pragnę również podziękować wielu młodym terapeutom, którzy przekonali mnie do swojej szczerzej chęci stosowania teorii psychodynamicznej mimo braku należytej wiedzy, jak mogliby to robić. To oni nakłonili mnie do napisania książki, która zawierałaby potrzebne wskazówki. Grupowe spotkania, które odbyłam w całym kraju, pomogły podtrzymać mój zapał. Kiedy zbliżałam się do rozpoczęcia prac nad trzecią i ostatnią partią materiału, udałam się do Seattle na zaproszenie Roya Barsnessa, nauczyciela Mars Hill Graduate School, który przeczytał moje poprzednie publikacje, po czym wnikliwie i entuzjastycznie korzystał z nich na zajęciach. Ogromny odzew, z jakim spotkałam się w Seattle podczas mojej weekendowej pracy z ponad setką bystrych i dociekliwych studentów oraz początkujących terapeutów, dodał mi energii i pomógł dostrzec, jak duże jest zapotrzebowanie na wskazówki kliniczne. To studenci, których kształcę, którzy do mnie piszą i rozmawiają ze mną po wykładach, zainspirowali mnie do napisania tej książki. Niniejszym z dumą im ją dedykuję.

SPIS TREŚCI

O Autorce.....	5
Podziękowania.....	7
Przedmowa.....	11
Rozdział 1. Zaangażowanie emocjonalne i wzajemny wpływ <i>Podstawowe kwestie na początku terapii.....</i>	15
Rozdział 2. Wzajemne oddziaływanie i współpraca <i>Obustronny wpływ.....</i>	45
Rozdział 3. Przededefiniowanie pojęcia regresji <i>Dążenie do zwiększenia podatności klienta na terapię.....</i>	77
Rozdział 4. Ocena interwencji <i>Śledzenie reakcji klienta.....</i>	109
Rozdział 5. Odślonięcie się i udzielanie rad <i>Rozumienie, w jaki sposób i kiedy odślonięcie się terapeuty ma działanie terapeutyczne.....</i>	139
Rozdział 6. Zarządzanie emocjami <i>Komunikacja afektywna i rola interakcji.....</i>	173
Rozdział 7. Szczególna kwestia zarządzania afektem w leczeniu osób cierpiących na zaburzenie osobowości typu <i>borderline</i>	193
Rozdział 8. Konfrontacja i złość wynikające z przeciwprzeniesienia <i>Przezwycięzanie awersji terapeuty do konfliktu.....</i>	225
Rozdział 9. Uczucia erotyczne <i>Jak pomagają lub przeszkadzają w procesie terapeutycznym.....</i>	255
Rozdział 10. Przekazanie kontroli klientowi <i>Droga ku niezależności.....</i>	279

Wnioski.....	299
Glosariusz terminów	301
Bibliografia z komentarzami	309
Bibliografia	317
Indeks	329

PRZEDMOWA

Kiedy początkujący terapeuci zaczynają pracować w autentycznych, nie zaś szkoleniowych warunkach, odkrywają, że bez względu na swoje wysokie kwalifikacje są poniekąd zupełnie nieprzygotowani na rzeczywiste doznanie bólu klienta. Pewność siebie przychodzi oczywiście z wiedzą i doświadczeniem. Myślą przewodnią książki jest jednak przeświadczenie, że terapeuci mogą uzyskać dzięki bliższemu przyjrzeniu się procesowi terapeutycznemu, zwłaszcza jeśli pamiętają, iż terapia jest związkiem obejmującym ciągłą komunikację świadomą i nieświadomą, której główny aspekt zasadza się na afekcie i przywiązaniu. Jestem głęboko przekonana, że technik wspierających komunikację afektywną można się nauczyć.

Niniejsza książka powstała przede wszystkim z myślą o początkujących terapeutach, lecz wierzę, że także doświadczeni specjaliści mogą wiele wynieść z tej lektury. Moim celem było udzielić wsparcia terapeutom w ich zmaganiu się ze spełnieniem wymagań strapionego klienta, który rozpoczyna terapię z nadzieją, że jego terapeuta okaże się wnikliwym i pomocnym specjalistą. Pragnęłam również dowieść, że terapia psychodynamiczna pozostaje niezbędną i możliwą do zastosowania w praktyce formą terapii, która wymaga opanowania możliwych do wyuczenia umiejętności. Początkujący terapeuta częstokroć polega na podejściu behawioralnym z tego prostego powodu, że stosuje się w nim powszechnie uznane techniki. Zachęcam jednak do wyjścia poza materiał podręcznikowy i skupienia się na odkrywaniu oraz kontemplowaniu głębi i złożoności ludzkiej natury, która w psychodynamicznej teorii i praktyce jest poddawana indywidualnej analizie.

W książce przyjęto następujący punkt widzenia: terapeuta i klient osiągają najlepsze rezultaty, kiedy udaje im się stworzyć relację opartą na współpracy. W znanej mi literaturze przedmiotu nacisk kładzie się głównie na to, co terapeuta myśli o *kliencie*, nie zaś co terapeuta myśli o swojej *relacji* z nim. Terapeuci często zadają sobie pytanie: „Co powinienem robić?”, a nie: „Co powinno się teraz wydarzyć w naszym związku i jak mógłbym to usprawnić?”. Książka została napisana z perspektywy terapii jako relacji, choć asymetrycznej, to jednak istniejącej w kontekście zawodowym. Zbadano, jak terapeuta i klient myślą i czują w związku, oraz – co ważne – przedstawiono w skrócie konkretne sposoby reagowania na klienta w oparciu o zrozumienie roli emocji w procesie terapeutycznym.

Badania poświęcone afektowi i przywiązaniu ujawniły, że wszyscy nieustannie wyrażamy uczucia, chociaż czasem dzieje się to poza naszą świadomością. Radzenie sobie z przepływem emocji w ramach związku terapeutycznego stanowi wyzwanie dla terapeuty, który powinien mieć zarówno potrzebną wiedzę, jak i umiejętności. Rozpoczynając pracę z klientami, nie dysponowałam ani jednym, ani drugim. Jako początkującego terapeuty najbardziej intrygowała mnie własna podatność na współodczuwanie emocji moich klientów. Pamiętam, kiedy pełna optymizmu, choć nieprzygotowana na to, co mnie czeka, przebywałam w gabinecie z bardzo sympatycznym, lecz wzbudzającym we mnie nadmierne uczucia klientem i myślałam: „Nie mam pojęcia, co robię”. Żadna część szkolenia nie przygotowała mnie na tę emocjonalną przeprawę.

Wiedza, którą wyniosłam ze szkolenia, zapewniła mi dobry start. Byłam empatyczna i uważna, umiałam służyć, okazywałam szczerze zainteresowanie i profesjonalne podejście. Klienci reagowali, coraz bardziej zagłębiając się we własne doświadczenia, co sprawiało, że i ja coraz bardziej zanurzałam się we własnych odczuciach. Nie miałam jednak żadnej praktycznej wiedzy w zakresie radzenia sobie z afektem. Zastanawiałam się więc, jak powinnam reagować, zarówno wewnątrz, jak i zewnątrz, na wszystkie emocje pojawiające się w gabinecie.

Wkrótce po rozpoczęciu pracy zaczęłam własną psychoanalizę, co pomogło mi dostrzec, czego oczekiwali ode mnie moi klienci. Moja psychoterapeutka utrzymywała zbyt duży dystans i opierała się odbyciu ze mną szczerzej rozmowy. Wkrótce poczułam się równie sfrustrowana jak moi klienci. Nadal jednak nie wiedziałam, co powinnam robić ani nawet co powinna robić moja terapeutka.

Zdawałam sobie sprawę, że wszystkie moje oczekiwania nie były możliwe do spełnienia, nie miały również wartości terapeutycznej. Jakiej pomocy zatem spodziewałam się od terapeutki i jakiej pomocy powinnam udzielać własnym klientom? Chcąc odpowiedzieć na te pytania, zaczęłam przeprowadzać eksperymenty.

Badania z wczesnego okresu pracy zawodowej opisałam w swojej pierwszej książce *The Power of Countertransference* (1991), w której przedstawiłam problem nacisków klientów na ujawnienie uczuć, jakie do nich żywiłam. Chociaż podczas eksperymentów mdliło mnie i pociły mi się dłonie, wysiłek przynosił rezultaty, kiedy udawało mi się przełamać impas. Czy zamiast przechodzić podobną próbę ognia, początkujący terapeuta mógłby podążać utartą ścieżką, korzystając z mądrości i doświadczenia innych terapeutów?

Wielu terapeutów wyraziło obawę, że przedstawianie przypadków klinicznych i porad nieuchronnie prowadzi do ich błędnego stosowania i rozpatrywania w kategorii żelaznych reguł. Choć nie mogę temu zapobiec, chciałam jednak wyraźnie zaznaczyć, że opracowaniu niniejszych rad przyświecała inna myśl. Nasze interakcje z klientami mają z pewnością wyjątkowy i organiczny charakter. Nie istnieje uniwersalna recepta na skuteczne leczenie, nawet w przypadkach klientów mających podobne problemy lub przebieg choroby. Zgadzam się zatem, że idea podręcznika krok po kroku tłumaczącego zasady przeprowadzenia terapii jest nierealistyczna, lecz tak samo nierealistyczne jest wstrzymywanie się przed udzielaniem początkującym terapeutom praktycznych rad i wskazówek.

Terapeuci muszą rozumieć, jak mogą wspierać swoich klientów na drodze ku transformacji. Co powinno nastąpić, kiedy mamy już za sobą początkowe sesje? Co dzieje się po tym, jak klient uwierzy, że go rozumiemy i że jest z nami bezpieczny? Niektórzy klienci bardzo długo chcą jedynie mówić i być wysłuchiwani. Inni proszą o informację zwrotną i od początku wzbudzają w terapeutę określone uczucia. Każdy klient koniec końców pragnie doświadczyć reakcji terapeuty, która wychodziłaby poza ramy empatii i sugestii behawioralnej – pragnie reakcji, która zrodziłaby się z prawdziwej więzi emocjonalnej łączącej go z terapeutą.

Zwłaszcza młodszy klienci często proszą o radę i chcą się dowiedzieć, jak postrzega ich terapeuta. Tradycyjna odpowiedź na to pytanie brzmi: „A panu wydaje się, że jak pana postrzegam?”. Klienci potrzebujący konkretnej odpowiedzi na powtarzające się

BIBLIOGRAFIA

- Altman M. (1995). *Vicissitudes of the erotized transference: The impact of aggression*. „Psychoanalytic Review”, 82, 65–79.
- Andersen S.M., Reznik I., Glassman N.S. (2005). *The unconscious relational self*. [W:] R. Hassin, J. Uleman, J. Bargh (red.), *The new unconscious* (s. 421–481). New York: Oxford University Press.
- Arlow J.A. (1979). *Metaphor and the psychoanalytic situation*. „Psychoanalytic Quarterly”, 48(3), 363–385.
- Aron L., Bushra A. (1998). *A mutual regression: Altered states in the psychoanalytic situation*. „Journal of the American Psychoanalytic Association”, 46(2), 389–412.
- Aron L., Harris A. (red.). (2005). *Relational psychoanalysis: Innovation and expansion* (tom 2). Mahwah, NJ: Analytic Press.
- Atwood G., Stolorow R., Trop J. (1989). *Impasses in psychoanalytic therapy: A royal road*. „Contemporary Psychoanalysis”, 25, 554–573.
- Bacal H.A. (Ed.). (1998). *Optimal responsiveness: How therapists heal their patients*. Lanham, MD: Jason Aronson.
- Balint M. (1968). *The basic fault*. London: Tavistock.
- Bargh J.A., Chaiken S., Govender R., Pratto F. (1992). *The generality of the automatic attitude activation effect*. „Journal of Personality and Social Psychology”, 62(6), 893–912.
- Barrett M.S., Wee-Jhong C., Crits-Cristoph P., Gibbons M.B. (2008). *Early withdrawal from mental health treatment: Implications for psychotherapy practice*. „Psychotherapy: Theory, Research, Practice, Training”, 45(2), 247–267.
- Basch M. (1991). *The significance of a theory of affect for psychoanalytic technique*. „Journal of the American Psychoanalytic Association”, 39S, 291–304.
- Benowitz M.S. (1995). *Comparing the experiences of women clients sexually exploited by female versus male psychotherapists*. [W:] J. Gonsiorek (red.), *Breach of trust* (s. 213–244). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Bion W.R. (2003). *A theory of thinking*. [W:] J. Raphael-Leff (red.), *Parent–infant psychodynamics: Wild things, mirrors and ghosts* (s. 74–82). Philadelphia: Whurr.

- Bird B. (1972). *Notes on transference: Universal phenomenon and hardest part of analysis*. „Journal of the American Psychoanalytic Association”, 20, 267–301.
- Blum H. (1973). *The concept of eroticized transference*. „Journal of the American Psychoanalytic Association”, 19, 41–53.
- Bollas C. (1994). *Aspects of the erotic transference*. „Psychoanalytic Inquiry”, 14, 572–590.
- Borbely A.F. (1998). *A psychoanalytic concept of metaphor*. „International Journal of Psycho-Analysis”, 79(5), 572–590.
- Bowlby J. (1977). *The making and breaking of affectional bonds: I. Aetiology and psychopathology in the light of attachment theory*. „British Journal of Psychiatry”, 130, 201–221.
- Bridges N. (1995). *Managing erotic and loving feelings in therapeutic relationships: A model course*. „Journal of Psychotherapy Practice and Research”, 4, 329–339.
- Bridges N. (2005). *Moving beyond the comfort zone in psychotherapy*. New York: Jason Aronson.
- Bucci W. (2002). *From subsymbolic to symbolic – and back: Therapeutic impact of the referential process*. [W:] R. Lasky (red.), *Symbolization and desymbolization: Essays in honor of Norbert Freedman* (s. 50–74). New York: Other Press.
- Buechler S. (2008). *Making a difference in patients' lives: Emotional experience in the therapeutic setting*. New York: Routledge.
- Casement P. (1985). *Learning from the patient*. New York: Guilford Press.
- Celenza A. (1998). *Precursors to therapist sexual misconduct: Preliminary findings*. „Psychoanalytic Psychology”, 15(3), 378–395.
- Celenza A. (2003). *Analysts who commit sexual boundary violations: A lost cause?* „Journal of the American Psychoanalytic Association”, 51(2), 617–636.
- Celenza A. (2007). *Sexual boundary violations: Therapeutic, supervisory, and academic contexts*. Lanham, MD: Jason Aronson.
- Clore G.C. (1994). *Why emotions are felt*. [W:] P. Ekman, R.J. Davidson (red.), *The nature of emotion* (s. 103–111). New York: Oxford University Press; wyd. pol. *Dlaczego przeżywamy emocje*. [W:] P. Ekman, R.J. Davidson (red.), *Natura emocji: podstawowe zagadnienia*, przeł. B. Wojciszke. Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 1999.
- Coen S. (1994). *Barriers to love between patient and analyst*. „Journal of the American Psychoanalytic Association”, 42, 1107–1135.
- Coen S. (1996). *Love between therapist and patient: A review*. „American Journal of Psychotherapy”, 50, 14–27.
- Coen S. (2000). *The wish to regress in patient and analyst*. „Journal of the American Psychoanalytic Association”, 48(3), 785–810.
- Curtis R. (2004). *What 75 psychoanalysts found helpful and hurtful in their own analyses*. „Psychoanalytic Psychology”, 21(2), 183–202.
- Dalenberg C. (2004). *Maintaining the safe and effective therapeutic relationship in the context of distrust and anger: Countertransference and complex trauma*. „Psychotherapy: Theory, Research, Practice, Training”, 41(4), 438–447.

- Darwin C. (1998). *The expression of the emotions in man and animals* (wyd. II; wstęp, posłowie i omówienia P. Ekmana). New York: Oxford University Press; wyd. pol. *O wyrazie uczuć u człowieka i zwierząt*, przeł. Z. Majlert i K. Zaćwilichowska. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1988.
- Davidson R.J. (1994). *Honoring biology in the study of affective style*. [W:] P. Ekman i R.J. Davidson (red.), *The nature of emotion* (s. 321–328). New York: Oxford University Press; wyd. pol. *Biologiczne podstawy badań nad stylem afektywnym*. [W:] P. Ekman, R.J. Davidson (red.), *Natura emocji: podstawowe zagadnienia*, przeł. B. Wojciszke. Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 1999.
- Davis T. (2002). *Countertransference temptation and the use of self-disclosure by psychotherapists in training: A discussion for beginning psychotherapists and their supervisors*. „*Psychoanalytic Psychology*”, 19(3), 435–454.
- Dimberg U., Thunberg M., Elmehed K. (2000). *Unconscious facial reactions to emotional facial expressions*. „*Psychological Science*”, 11, 86–89.
- Dunn J. (1994). *Experience and understanding of emotions, relationships, and membership in a particular culture*. [W:] P. Ekman, R.J. Davidson (red.), *The nature of emotion* (s. 352–355). New York: Oxford University Press; wyd. pol. *Doświadczenie i rozumienie emocji, relacji społecznych oraz przynależności kulturowej*. [W:] P. Ekman, R.J. Davidson (red.), *Natura emocji: podstawowe zagadnienia*, przeł. B. Wojciszke. Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 1999.
- Ehrenberg D. (1982). *Psychoanalytic engagement – The transaction as primary data*. „*Contemporary Psychoanalysis*”, 18, 535–555.
- Ehrenberg D. (1992). *The intimate edge*. New York: Norton.
- Ekman P. (1971). *Universal and cultural differences in facial expressions of emotion*. [W:] J.K. Cole (red.), *Nebraska Symposium on Motivation: Vol 4* (s. 207–283). Lincoln: University of Nebraska Press.
- Elise D. (1991). *When sexual and romantic feelings permeate the therapeutic relationship*. [W:] C. Silverstein (red.), *Gays, lesbians, and their therapists* (s. 52–67). New York: Norton.
- Epstein L. (1979). *The therapeutic function of hate in the countertransference*. [W:] L. Epstein, A. Feiner (red.), *Countertransference* (s. 213–234). Northvale, NJ: Aronson.
- Epstein L. (1995). *Self-disclosure and analytic space: Some issues raised by Jan Greenberg's paper on self-disclosure*. „*Contemporary Psychoanalysis*”, 31(2), 229–236.
- Farber B.A., Berano K.C., Capobianco J.A. (2004). *Clients' perceptions of the process and consequences of self-disclosure in psychotherapy*. „*Journal of Counseling Psychology*”, 51(3), 340–346.
- Fazio R.J.H. (1986). *How do attitudes guide behavior?* [W:] R.M. Sorrentino, E.T. Higgins (red.), *Handbook of motivation and cognition: Foundations of social behavior* (s. 204–243). New York: Guilford Press.
- Ferenczi S. (1932). *The clinical diary of Sandor Ferenczi* (red. J. DuPont, przeł. M. Balint i N.Z. Jackson). Cambridge, MA: Harvard University Press, 1988.
- Ferenczi S. (1976). *The elasticity of psycho-analytic technique*. [W:] M. Bergmann i F. Hartman (red.), *The evolution of psychoanalytic technique* (s. 216–227). New York: Basic Books.

- Fortune C. (1993). *The case of "RN": Sandor Ferenczi's radical experiment in psychoanalysis*. [W:] L. Aron i A. Harris (red.), *The legacy of Sandor Ferenczi* (s. 101–120). Hillsdale, NJ: Analytic Press.
- Fossati A., Madeddu F., Maffei C. (1999). *Borderline personality disorder and childhood sexual abuse: A meta-analysis study*. „Journal of Personality Disorders”, 13(3), 268–280.
- Freud S. (1930). *Civilization and its discontents*. [W:] J. Strachey, A. Freud, A. Strachey i A. Tyson (red. i przeł.). *The standard edition of the complete psychological works of Freud* (t. 21, s. 57–145). London: Hogarth Press; wyd. pol. *Kultura jako źródło cierpień*, przeł. J. Prokopiuk. Wydawnictwo KR, Warszawa 1992.
- Fromm-Reichmann F. (1959). *Psychoanalysis and psychotherapy*. Chicago: University of Chicago Press.
- Gabbard G. (1991). *Psychodynamics of sexual boundary violations*. „Psychiatric Annals”, 21(1), 651–655.
- Gabbard G. (1994). *On love and lust in the erotic transference*. „Journal of the American Psychoanalytic Association”, 42, 385–404.
- Gabbard G. (1995). *Boundaries and boundary violations in psychoanalysis*. New York: Basic Books.
- Gabbard G. (1996a). *Love and hate in the analytic setting*. Northvale, NJ: Aronson.
- Gabbard G. (1996b). *Lessons to be learned from the study of sexual boundary violations*. „American Journal of Psychotherapy”, 50, 311–322.
- Gabbard G., Lester E. (1995). *Boundaries and boundary violations in psychoanalysis*. New York: Basic Books.
- Gabbard G., Wilkinson S. (1994). *Management of countertransference with borderline patients*. Washington, DC: American Psychiatric Press.
- Ghent E. (1990). *Masochism, submission, surrender*. „Contemporary Psychoanalysis”, 26, 108–136.
- Gitelson M. (1952). *The emotional position of the analyst in the psychoanalytic situation*. „International Journal of Psycho-Analysis”, 33, 1–10.
- Glaser J., Kihlstrom J. (2005). *Compensatory automaticity: Unconscious volition is not an oxymoron*. [W:] R. Hassin, J. Uleman, J. Bargh (red.), *The new unconscious* (s. 171–195). New York: Oxford University Press.
- Glucksberg S., Kayser B. (1993). *How metaphors work*. [W:] A. Ortony (red.), *Metaphor and thought* (s. 401–424). New York: Cambridge University Press.
- Goldberger M., Evans D. (1985). *On transference manifestations in male patients with female analysts*. „International Journal of Psychoanalysis”, 66, 295–309.
- Gonsiorek J.C. (1989). *Sexual exploitation by psychotherapists: Some observations on male victims and sexual orientation issues*. [W:] G.R. Schoener, J.H. Milgrom, J.C. Gonsiorek E.T. Luepker, R.M. Conroe (red.), *Psychotherapists' sexual involvement with clients: Intervention and prevention* (s. 113–119). Minneapolis, MN: Walk-In Counseling Center.
- Gorkin M. (1985). *Varieties of sexualized countertransference*. „Psychoanalytic Review”, 72, 421–440.

- Gorkin M. (1987). *The uses of countertransference*. Northvale, NJ: Aronson.
- Gray J.A. (1990). *Brain systems that mediate both emotions and cognitions*. [W:] J.A. Gray (red.), numer specjalny *Cognition and Emotion: Psychobiological aspects of relationships between emotion and cognition* (s. 269–288). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Graybar S., Boutilier L. (2002). *Nontraumatic pathways to borderline personality disorder*. „*Psychotherapy: Theory, Research, Practice, Training*”, 39, 152–162.
- Green A. (2000). *The central phobic position: A new formulation of the free association method*. „*International Journal of Psycho-Analysis*”, 81, 429–451.
- Greenberg J.R., Mitchell S.A. (1983). *Object relations in psychoanalytic theory*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Gregory R., Remen A. (2008). *A manual-based psychodynamic therapy for treatment-resistant borderline personality disorder*. „*Psychotherapy: Theory/Research/Training/Practice*”, 45, 15–27.
- Griffiths P. (1997). *What emotions really are: The problem of psychological categories*. Chicago: Chicago University Press.
- Guthel T., Gabbard G. (1998). *Misuses and misunderstandings of boundary theory in clinical and regulatory settings*. „*American Journal of Psychiatry*”, 155(3), 409–414.
- Hassin R. (2005). *Nonconscious control and implicit working memory*. [W:] R. Hassin, J. Uleman, J. Bargh (red.), *The new unconscious* (s. 196–224). New York: Oxford University Press.
- Hedges L. (1983). *Listening perspectives in psychotherapy*. Northvale, NJ: Aronson.
- Hess U., Kirouac G. (2000). *Emotion expression in groups*. [W:] M. Lewis, J.M. Haviland-Jones (red.), *Handbook of emotions* (s. 368–381). New York: Guilford Press.
- Heywood C. (1995). *When boundaries betray us*. San Francisco: Harper.
- Hill C., Stahl J., Roffman M. (2007). *Training novice therapists: Helping skills and beyond*. „*Psychotherapy: Theory, Research, Practice, Training*”, 44(4), 364–370.
- Hirsch I. (2008). *Coasting in the countertransference*. Hillsdale, NJ: Analytic Press.
- Hirsch I., Roth J. (1995). *Changing conceptions of unconscious*. „*Contemporary Psychoanalysis*”, 31(2), 263–276.
- Jamison K.R. (1999). *Night falls fast: Understanding suicide*. New York: Knopf; wyd. pol. *Noc szybko nadchodzi: zrozumieć samobójstwo, by mu zapobiec*, przeł. T. Bieroń. Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 2004.
- Jourard S. (1971). *Self-disclosure: An experimental analysis of the transparent self*. New York: Wiley.
- Jung C.G. (1969). *Psychological aspects of the mother archetype*. [W:] M. Fordham (red.), *Collected works of C.G. Jung: Tom 9, Część 1. Archetypes and the collective unconscious* (s. 75–110). Oxford, U.K.: Pantheon Books; wyd. pol. *Psychologiczne aspekty archetypu matki*. [W:] *Archetypy i nieświadomość zbiorowa*, przeł. R. Reszke. Wydawnictwo KR, Warszawa 2011.

INDEKS

- acting out* 85, 90, 113, 117, 119, 126, 129, 156, 189, 207, 212, 227, 245, 301, 304
- afekt 11, 12, 14, 16, 42, 64, 92, 107, 143–145, 151, 152, 156, 157, 164, 173–178, 183, 192–194, 196, 198, 199, 205–208, 211, 213, 214, 217, 218, 222, 226, 243–246, 249, 251, 252, 261, 266, 289, 299, 301, 302, 305, 312, 314
- jako komunikacja 69, 144, 151, 152, 173, 178, 192, 199, 200, 209, 211, 212, 222, 242, 249, 250, 302
- Altman Miriam L. 266, 317
- Andersen Susan M. 18, 317
- Anderson Adam K. 324
- Angus Lynne 219, 325
- Arlow Jacob A. 219, 317
- Aron Lewis 79, 93, 151, 317, 320, 324, 325
- Atwood George E. 272, 317
- Auerbach Arthur H. 323
- Bacal Howard A. 110, 309, 317
- Bachrach Henry M. 323
- Balint Michael 84, 90, 93, 313, 317, 319
- Bargh John A. 18, 147, 317, 320, 321, 326
- Barrett Marna S. 24, 25, 317
- Basch Michael Franz 173, 203, 309, 317
- Benowitz Mindy S. 271, 317
- Berano Kathryn C. 319
- biernoagresywne zachowania terapeutu 211, 230, 246, 252, 304
- Bion Wilfred R. 199, 317
- Bird Brian 202, 318
- Blader Steven L. 326
- Blum Harold P. 262, 263, 266, 271, 275, 304, 318
- Bohus Martin 323
- Bollas Christopher 276, 318
- Borbely Antal F. 219, 318
- Boutilier Lynn R. 195, 196, 210, 321
- Bridges Nancy A. 79, 257, 318
- Bucci Wilma 219, 318
- Buechler Sandra 53, 314, 318
- Bushra Annabella 79, 317
- Capobianco Joseph A. 319
- Carkhuff Robert 141, 326
- Casement Patrick 35, 45, 47, 309, 318
- cele, wyznaczanie 39–41, 55
- Celenza Andrea 74, 93, 246, 266, 269, 311, 318
- Chaiken Shelly 317
- Chandler Michael 323
- Cheavens Jennifer S. 323
- Clore Gerald L. 152, 318
- Coen Stanley J. 79, 257, 318
- Cohen Jacob 323
- Coming Into Mind* (Wilkinson) 220, 221
- Crits-Cristoph Paul 317
- Curtis Rebecca 69, 168, 169, 318

- Dalenberg Constance 248, 249, 318
 Darwin Charles 174, 319
 Davidson Richard J. 176, 318, 319, 322, 324
 Davis J. Timothy 140, 319
 Dimberg Ulf 47, 174, 177, 319
 dopasowanie terapeutyczne 17, 18, 20, 23, 24, 43, 52, 53, 110, 274, 276
 Dunn Judith F. 206, 319
 dysocjacja 81, 117, 120, 124, 125, 182, 198, 199, 219, 231, 232, 301
zob. także wycofanie
 działanie terapeutyczne 14, 69, 82, 84, 89, 90, 92, 93, 96, 99, 100, 102–106, 110–112, 117–119, 122, 125, 126, 129, 139, 141, 142, 146, 148–151, 155, 168–171, 177, 192, 200, 202, 208, 215, 226, 227, 242, 247–249, 253, 258, 288, 296, 297
zob. także emocje; odślonięcie się
 efekt diadyczny 141, 302
zob. także odślonięcie się
 Ehrenberg Darlene Bregman 146, 319
 Ekman Paul 177, 183, 318, 319, 322, 324
 Elise Dianne 277, 319
 Elmehed Kurt 319
 emocje:
 a działanie terapeutyczne 14, 111, 126, 142, 170, 177, 192, 208, 242, 249 (*zob. także* działanie terapeutyczne)
 a wzajemne oddziaływanie przeniesienia i przeciwprzeniesienia 183, 185, 202
 łatwe do opanowania 152, 178, 179
 rozpaczanie i zarządzanie afektem 217 (*zob. także* zaburzenie osobowości typu *borderline*)
 rozpoznawanie mimicznych wyrazów 182, 183
 zasady okazywania 26, 177, 181, 190, 204, 306
 empatia 13, 14, 16, 26, 31–35, 41, 80, 93, 122, 127, 131, 137, 143, 146, 149, 164, 166, 174, 176, 179–181, 197, 201, 222, 226, 243, 245, 252, 270, 277, 286, 288, 289, 296, 310
 elementarna 14, 31
 nadmierne żądania 34
 naturalnie występująca 174
 Epstein Lawrence 144, 247, 319
 Evans Dorothy 266, 320
 Farber Barry A. 36, 319
 Ferenczi Sandor 93, 129, 258, 319
 Fortune Christopher 93, 320
 Freud Sigmund 39, 131, 173, 178, 279, 280, 302, 304, 320
 Fromm-Keichmann Frieda 215, 313, 320
 Fulbringht Robert K. 324
 Gabbard Glen O. 93, 105, 142, 169, 195, 210, 211, 214, 245, 248, 249, 255, 257, 258, 266, 270, 271, 274, 311, 312, 320, 321
 genetyka 175
 wpływ na osobowość 166
 Ghent Emmanuel 238, 239, 320
 Gibbons Mary Beth 317
 Gitelson Maxwell 262, 320
 Glaser Jack 147, 320
 Glassman Noah S. 317
 Glucksberg Sam 219, 320
 Goldberger Marianne 266, 320
 Gonsiorek John C. 271, 317, 320
 Gorkin Michael 141, 272, 320, 321
 Govender Rajen 317
 Gray Jeffrey Alan 152, 178, 321
 Graybar Steven R. 195, 196, 210, 321
 Green André 205, 321
 Greenberg Jay R. 17, 321
 Gregory Robert J. 194, 219, 321
 Griffiths Paul E. 17, 175, 321
 Gutheil Thomas G. 142, 169, 321
 Harris Adrienne 151, 317, 320, 324, 325
 Hassin Ran R. 147, 317, 320, 321, 326

- Hayes Jeffrey A. 141
 Hess Shirley A. 322
 Hess Ursula 16, 321
 Heywood Carter 260, 321
 Hill Clara E. 25, 28, 321, 322, 325
 Hirsch Irwin 26, 49, 153, 199, 202, 315, 321
 Holroyd Jean C. 311, 324
- identyfikacja projekcyjna 144, 302, 303
 impas 13, 33, 141, 142, 144, 145, 156, 179, 182, 206, 242, 246, 250
 interwencje 14, 21, 24, 28, 43, 64, 68, 80, 81, 105, 109, 110, 113–117, 119–122, 124–126, 129, 131, 135–137, 143, 146, 148, 149, 151, 154, 157, 158, 166, 171, 172, 189, 199–201, 208, 209, 214, 218, 220, 226, 227, 233, 237, 242, 243, 251, 252, 275, 278, 299, 300, 303, 305, 312
 konkretne 113, 299, 305
 ocena 14, 109, 110, 113, 117, 120, 135–137, 171, 189, 200
 reakcje na empatię 80
- Jamison Kay Redfield 214, 216, 321
 Jourard Sidney 141, 321
 Jung Carl Gustav 173, 321
- Kantrowitz Judy Leopold 18, 322
 Kayser Boaz 219, 320
 Kemper Theodore D. 16, 177, 322
 Kernberg Otto F. 208, 209, 248, 266, 269, 312, 322
 Kihlstrom John F. 147, 320
 Kirouac Gilles 16, 321
 Klein Ralph 231, 323
 Knox Sarah 141, 150, 322
 Kohut Heinz 273, 306, 309, 322
 konfrontacja 14, 20, 25, 65, 70, 100, 114, 142, 153, 189, 206, 222, 225–235, 237, 238, 244, 247, 252, 289
 a szkodliwe zachowania 235
 dotycząca sprzeczności 230, 232
 pieniądze 228
 spóźnianie się 229
 złość 225, 226 (*zob. także złość*)
 konkurujące potrzeby 281, 286–288, 297
 kontakt telefoniczny 22, 24, 81, 85, 93–95, 213
 po godzinach pracy 22, 93, 213
 Kosson David S. 323
 Kraft-Goin Marcia 213, 322
 Kroll Jerome 210, 322
Kroniki Seinfelda 89, 90
 Krystal Henry 77, 174, 176, 219, 283, 322
Kultura jako źródło cierpień (Freud) 279, 320
 Kumin I. 261, 302, 322
- LaBar Kevin S. 324
 Langs Robert 35, 51, 81, 82, 111, 113–117, 129, 130, 211, 229, 245, 246, 259, 305, 313, 314, 322
 Lansky Melvin R. 193, 322
 LeDoux Joseph E. 177, 223, 322
 Lejuez Carl W. 323
 Lester Eva P. 266, 271, 311, 320, 322
 Levenson Edgar A. 16, 115, 121, 126, 170, 314, 322, 323
 Levin Fred M. 219, 221, 323
 Lieb Klaus 194, 323
 Linehan Marsha M. 194, 206, 207, 312, 323, 326
 Little Margaret 156, 323
 Lomas Peter 68, 323
 Luborsky Lester 111, 323
 Lynch Thomas R. 207, 323
- Maltsberger John T. 214, 323
 Mann David 257, 271, 272, 323
 Margolis Marvin 266, 269, 323
 Maroda Karen J. 18, 33, 43, 48, 69, 79, 93, 141, 144, 146, 151, 155, 156, 168, 169, 209, 211, 225, 245, 252, 264, 272, 323
 masochistyczna uległość 206, 212, 238, 242, 245, 251, 303
 Masterson James F. 231, 312, 323

- McWilliams Nancy 31, 35, 213, 225, 229, 239, 310, 324
- Meissner William W. 142, 324
- metafora 219–222
zob. także zaburzenie osobowości typu *borderline*
- miłość 14, 36, 61, 64–66, 70, 72, 74, 80, 87, 93, 101, 105, 134, 149, 155, 160, 191, 206, 222, 234, 239, 245–247, 253, 255–258, 260–263, 265, 266, 271, 273, 274, 277, 278, 281, 286, 288–290, 298, 304, 307
- a uczucia erotyczne 264
- bycie godnym miłości 288
- Mitchell Stephen A. 17, 111, 266, 290, 321, 324
- Modell A.H. 219, 221, 324
- Moskowitz Debbie S. 325
- motywacja 47, 88, 140, 148, 157, 171, 211, 226, 227, 235, 247, 251, 256, 257, 263, 280, 281, 289, 303
- inni w życiu klienta 281
- Muran J. Chiristopher 190, 245, 310, 325
- Myers David 141
- Nathanson Donald L. 181, 203, 213, 324
- New Unconscious, The* (Hassin, Uleman, Bargh) 147
- nienawiść 63, 149, 211, 214, 227, 232, 242–247, 249, 252, 253, 258, 263
- a samobójstwo 232
- i złość wynikająca z przeciwprzeniesienia 214, 243, 246, 247, 249
- zob. także* przeciwprzeniesienie niesformułowane doświadczenie 148, 174, 303
- O'Connor Kevin J. 324
- odgrywanie 106, 143, 145, 156, 208, 211, 243, 248, 249, 263, 291, 304
- odstąpienie się 14, 139–143, 146–151, 154–160, 167–171, 209, 212, 257, 272, 299, 302, 304, 313
- czego nie ujawniać 157
- definicja 139
- efekt diadyczny 141, 302
- komfort terapeuty 143, 157
- przeciwprzeniesienie erotyczne 272
- rozsądne stosowanie 141
- spontaniczne 146
- udzielanie informacji niezależnie od prośb 170
- wskazówki odnośnie do 146, 155
- Ogden Thomas H. 219, 324
- Olds David D. 324
- Orange Donna M. 177, 324
- Pally Regina 221, 324
- Panksepp Jaak 152, 178, 324
- Paris Joel 325
- Pearlman Laurie Anne 16, 324
- Person Ethel S. 266, 270, 271, 324
- Petersen David A. 322
- Phelps Elizabeth A. 174, 324
- początkujący terapeuci 11–13, 18, 25, 28, 29, 31, 35, 39, 45, 46, 80, 83, 95, 110, 111, 115, 120, 123, 137, 139–142, 147–150, 156, 162, 170, 184, 190–192, 208, 214, 257–259, 292, 299, 300, 310
- niepokój podczas pierwszej sesji 24, 26, 124, 134
- podatność na wpływ 68, 84, 101, 274, 282
- Pope Kenneth S. 266, 269, 270, 311, 324
- Power of Countertransference* (Maroda) 13, 155, 265, 272, 295, 323
- Pratto Felicia 317
- procesy nieświadome 147, 174, 175
- przeciwprzeniesienie 68, 71, 140, 143, 145, 155, 169, 183, 185, 188, 190, 194, 199, 201, 202, 207, 210, 214, 225, 243, 245–247, 249, 250, 252, 256, 257, 262, 263, 265, 266, 270, 272, 274, 276–278, 285, 288, 295, 297, 304
- a samobójstwo 214 (*zob. także* samobójstwo)

- złość i nienawiść 243, 244, 246,
 247, 249 (*zob. także* niena-
 wiść; złość)
- przymierze terapeutyczne 19, 25, 26,
 40, 117, 118, 130, 141, 156, 171,
 201, 233, 272, 300
- pytania, zadawanie 35, 38, 163, 226
- Rachman Arnold W. 139, 324
- radość 50, 62, 63, 87, 128, 159, 160,
 162, 180
- wyrażana przez terapeutę 159
- rady 13, 18, 28, 29, 57, 66, 69, 88,
 112, 114, 117, 132, 139, 166–169,
 209, 235, 247, 300, 313, 314
- Ragen Therese 93, 325
- Rasmussen Brian 219, 325
- reakcje:
- niepotwierdzające 116, 117, 119,
 123, 125, 130, 305
 - niewerbalne 116, 121, 122
 - potwierdzające 115, 116, 305
- reakcje niepotwierdzające 116, 117,
 119, 123, 125, 130, 305
- zob. także* reakcje
- reakcje niewerbalne 116, 121, 122
- zob. także* reakcje
- reakcje potwierdzające 115, 116, 305
- zob. także* reakcje
- reakcje psychosomatyczne 81, 117,
 305
- Regan Anne M. 25, 325
- regresja 14, 54, 55, 61, 72, 77, 79–85,
 89, 90, 92, 93, 95, 96, 98, 99,
 102–106, 117, 118, 125, 187, 189,
 202, 215, 258, 262, 296, 297, 305,
 313
- łatwy do opanowania poziom 104
 mająca działanie terapeutyczne
 (łagodna) 84, 90, 117
- oznaki i objawy 82, 106
- podstawowa definicja 79, 80
- pozbawiona działania terapeu-
 tycznego (złośliwa) 84, 92, 93
- zagrożenia u klientów po urazie
 103 (*zob. także* uraz)
- Remen Anna L. 194, 219, 321
- Renik Owen 39, 144, 146, 325
- Reznik Inga 317
- robienie notatek 26, 91
- Roffman Melissa 321
- Rosenthal M. Zachary 323
- Roth Judith 49, 321
- rozmowy telefoniczne 24, 38, 55, 91,
 92, 94, 95, 99, 104, 106, 204, 213,
 215, 231, 244
- Russell James A. 19, 325
- Russell Jennifer J. 206, 325
- Russell Paul 15, 289, 290, 325
- Saakvitne Karen W. 16, 324
- Safran Jeremy D. 190, 245, 310, 325
- samobójstwo 20, 98, 214–217, 232
- zob. także* zaburzenie osobowości
 typu *borderline*
- satysfakcja 18, 59, 67, 85, 86, 90, 91,
 94, 95, 142, 180, 203, 225, 258,
 264, 275, 279, 294, 313
- terapeuty 275
- Schlessinger Herbert J. 68, 109, 110,
 117, 325
- Schmahl Christian 323
- Schore Allan N. 48, 151, 174, 175,
 196, 223, 325
- Schore Judith R. 175, 196, 325
- Searles Harold 16, 246, 264, 266, 325
- Seduction, Surrender, and Transforma-
 tion* (Maroda) 33, 48, 238, 323
- wyrażany przez terapeutę 238
- Severn Elizabeth 93
- Shengold Leonard 325
- siła 68, 154, 197, 204–207, 215, 226,
 252, 256, 270, 279, 285, 291, 294,
 296
- zob. także* zaburzenie osobowości
 typu *borderline*
- Smothers Brian 42
- smutek 29, 33, 37, 50, 53, 73, 75, 78,
 79, 87, 89, 118, 152, 159, 183,
 185, 189, 190, 192, 218, 277, 296
- Sonne Janet L. 311, 324
- Sookman Debbie 325
- Spencer Dennis D. 324
- Spezzano Charles 173, 325

Redaktor inicjujący
Aleksandra Czyżewska-Felczak

Redaktor
Renata Włodek

Korekta
Katarzyna Onderka

Skład i łamanie
Katarzyna Mróz-Jaskuła

Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego
Redakcja: ul. Michałowskiego 9/2, 31-126 Kraków
tel. 12-663-23-80, tel./fax 12-663-23-83